

Güjüm Han

Category: Kitapcy,Taryhy şahslar
написано kitapcy | 23 января, 2025
Güjüm Han TÜRК BÜYÜKLERİ:

► KÜÇÜM HAN

Kaynaklar Kazan Hanlığının düşmesinden sonra (1552), doğuda ortaya çıktığı söylenen, Altun Orda bakiyelerinden Sibir Hanlığı sahasında, iki Türk beyi Yadigar ile Küçüm Han arasındaki bir mücadeleden bahs ederler; ki işte üzerinde durmak istediğimiz Küçüm Han, az bir zaman da olsa Rusların Sibirya'ya girmesini engellemesi bakımından Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Altun Orda ve arkasından Kazan Hanlığının yıkılmasıyla, Karadeniz'in kuzeyi ve diğer Kıpçak sahasında güçlü bir devletin kurulamaması bölge Türklüğünün bugünkü problemlerinin

de temelini oluşturur. Bu yüzden söz konusu çevrede yaşayan Türklerin birlikte hareket edememeleri Rusların ekmeğine yağ sürmüş ve çok kısa bir sürede ciddi bir engelle karşılaşılmeden ta Doğu Sibir'e kadar ulaşmışlardı. Küçüm Han örneğinde olduğu üzere cılız da olsa bazan Sibiryaya Türklerinin direnişleri vukua geldi. Ancak bunlar fazla alevlenmeden söndürüldüler. İşte bu siyasi atmosfer içinde 1556'dan itibaren, eski Altun Orda ve Kazan nüfuz alanında, Deşt-i Kıpçak'ın doğu ve kuzey taraflarında Yadigâr ile Küçüm bir kavgaya başlamışlar ve 1563'lerde bölgenin hâkimi Küçüm Han olmuştur.

Esasında İrtiş Nehri boyları Türk destanlarına ve yazılı vesikalara baktığımızda, M. Önceki çağlardan itibaren Türklerin yaşadığı ve yurt tuttuğu bir coğrafyadır. Kök Türk Kağanlığının dağılmasından sonra, Kimek boy birliğinin hâkimiyet alanı içerisinde kalan Batı Sibiryaya'da, bunun ardından Kıpçakların yükseldiği görülür. 12. asrın bitiminde, Kırgız Türklerinin Çingizli hâkimiyetini tanımaları suretiyle, bölge yeni bir güç olan Türk-Mogol Devletinin idaresine girdi. Altun Orda Hanlığının parçalanmasından sonra kurulduğu söylenen, hakikatte böyle bir teşekkülün varlığının bile tartışıldığı Sibir bölgesi hanlığının ilk beyi olarak, Mamık-oglu Tay Buka adında bir kişi gösterilmektedir. Buradaki halkın esas kitlesini Kıpçak grupları meydana getiriyordu. Bu hanlığın merkezinin eski adı Çimki-Tura olup, bugünkü Tümen civarındır. Tay Buka'nın torunlarından Yadigar Han, batıdan doğru gelen Kosak (Rus Kazakları) tehlikesini önleyebilmek için Ruslara bir elçi gönderir ve onların tabiyetini kabul ettiğini söyler. O, hem Kosaklar, hem de diğer Türk kabileleriyle savaşmak zorundaydı ki, bunların arasında en tehlikelisi Şiban Han sülalesinden gelen, Küçüm Han idi. Dolayısıyla Küçüm ile Yadigar'ın arasında, Batı Sibiryaya topraklarına sahip olmak amacıyla bir kavga çıkmış ve 1563'lere gelindiğinde, buralar Küçüm'ün kontrolüne girmiştir. Burada Yadigar'ın Rus boyunduruğunu kabulüne karşı bağımsız yaşamak isteyen ahalinin tercihini de unutmamak lazımdır.

Yine kaynaklardan öğrendiğimize göre Küçüm Han, İrtiş Nehri

boylarındaki Türkler arasında İslamın yayılmasında önemli roller oynayan, Kazan ve Buhara hanına gönderdiği elçiler vasıtasıyla, İslamiyeti öğretecek hocalar isteyen bir kişidir. Ancak bu teşebbüs, Rusların bölgedeki derebeylerinin müdahalesine uğradığı için, arzu edilen sonuç alınamamıştı.

Bu arada Rus tüccarlarına saldırımları yüzünden, Kosaklarla Ruslar birbirlerine düşmüşler; Don Nehri boyundaki Kosaklar, Rus orduları karşısında başarısız olup, katliama uğrayınca, İdil Nehri havalisine kaçmışlardı. Bunların başında da Ruslarca "Sibir Fatihi" diye anılan, çapulcu Yermek vardı. O, 1577 senesinin sonbaharında, yanındaki 3-5 bin kişiyle beraber, Ural'ın doğu tarafındaki Sibir arazisine girdi. Bölgenin Rus beylerinden de karşılık görmeyince, buralarda yağma faaliyetlerinde bulundu. 1581 tarihinde Küçüm Han bu zorbayı durdurmak gayesiyle bir ordu yolladıysa da, mağlup oldu ve geri çekildi.

Yermek'in etrafında yeterli kuvvet bulunmadığından, Moskova çarına elçi yolladı ve ona tabi olduğunu bildirdi. Bu durum Çar İvan'ın da hoşuna gitti ve Rus topraklarına yeni bir yer katıldığından dolayı, Rusya'da bayram ilan edildi. Fakat Yermek Sibir'i ele geçirse de, ona karşı Türklerin karşı çıkışları sürdü. Özellikle Küçüm'ün kardeşi veya yakın bir adamı olduğu söylenen Muhammed Kul, Yermek'i çok uğraştırıyordu. Ama bir ihanet sonucunda Muhammed Kul yakalanınca, neredeyse Küçüm Han'ın kolu kanadı kırıldı.

Rus Çarlığı henüz zapt ettiği bu sömürge bölgesine bir vali yolladı. Bu kişi 1583 senesinde, yanında 500 kadar askerle Sibir'e geldi. Fakat onların 1584'te kuşatılmaları, bu valiyle birlikte pekçok Rus ile Kosak'ın açlık ve hastalıktan ölümlerine sebep oldu. Yermek yiyecek temini ve kendini tanımayan Türk obalarına boyun eğdirmek düşüncesiyle, İrtiş'in yukarılarına doğru bir sefere çıktıysa da, Türkler ona şiddetle mukavemet ettiler. Bu sırada Buhara'dan geldiğini duyduğu bir kervanı soymaya karar veren Yermek ve adamları Vagay Nehri üzerindeki bir adacıkta dinlenirken, Küçüm Han'ın askerlerinin saldırısına maruz kaldılar. 1584'te Yermek dahil bütün adamları, bir kişinin dışında, öldürüldüler.

Yermek'in vefatı, Sibir'e yerleşen Rusların durumunu da kötüleştirmiştir. Bunun üzerine 1585 senesinde yeni bir vali ve yardımcı kuvvetler Sibir topraklarına yollandı. İrtiş ile Tobol Nehrinin birleştiği yerde bir kale şehir kuruldu. Daha sonra Tobolsk şehrine dönüşen bu yerleşim birimi, Rusların Türkistan'a doğru yaptıkları akınların çıkış noktası oldu.

Bazı beylerle arası açılan Küçüm Han bütün olumsuzluklara rağmen, Ruslarla mücadeleyi sürdürdü. Yeni yeni istihkâmlar

inşa eden Ruslar, güçlü ordularla Sibir bölgesine yürümekteydiler. 1595'e kadar Rus orduları Küçüm'ü ele geçirmek amacıyla, çeşitli teşebbüslerde bulundularsa da, buna muvaffak olamadılar. O 1595 ağustosunda, Urmin bölgesinde çar ordularının saldırısına uğradı. Bu çarpışmada, akrabaları ve yakın adamlarından çoğu esir düştüyse de, kendisi ve oğlu Ali kaçmayı başardı. Diğer ailesi tutuklanarak, Moskova'ya götürülürken, pek çok kişi de kurşuna dizildi.

Uzun yıllar Sibiry'a'nın Ruslar tarafından işgaline engel olan bu kahraman Türk beyine ait bundan sonra fazlaca bir bilgiye sahip değiliz. Rivayetlere göre, Ruslar teslim olduğu takdirde, ailesiyle beraber rahat bir hayat yaşayacağını kendisine iletmişlerse de, o asla böyle bir durumu kabul edemeyeceğini söylemiştir. İhtiyar yaşına rağmen, ana yurdunda zor bir ömür sürmeyi seçti.

Ebu'l-gazi Bahadır Han'dan öğrendiğimiz kadarıyla, o hayatının sonlarına doğru Buhara'ya gitmiş, burada gözleri kör olmuş ve 1598 tarihinde de hayata gözlerini yummuştur. Bundan sonra Ruslar kısa bir süre içinde Baykal Gölüne kadar ilerleyerek, bütün Sibiry'a'ya hâkim oldular.

Prof. Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ.

“Türk Tarihinin Kahramanları: 41- Küçüm Han”, Orkun, Sayı 104, İstanbul 2006 Taryhy şahslar